

Çankırı Araştırmaları

YIL: 3 SAYI: 3 KASIM 2008

Yüksel ARSLAN
Fuat RECEP
Kevser ŞEKER
M. Fatih BECERİK
Abidin AK
İsmail YILDIZ
Cahit AKTAŞ
Erhan METİN
Murat SİVRİ
İsa KOCAKAPLAN
Doç. Dr. Ömür CEYLAN
Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN
Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN
Yrd. Doç. Dr. Adem ÇELİK
Orhan Kemal KARAKUŞ
Ömer TÜRKÖĞLÜ
Ali YÜZDEMİR
Atilla CAN
Arda AKÇEL
H. Ayla ŞENTÜRK
Dr. Aynur CAN
Sadık SOFTA
Prof. Dr. Kadir ARICI
Kadir ALPER
Bengisu KOLCU
Murat ÇAKMAK
Mehmet AKMAN
Hatice SARGIN
Ethem YENİGÜRBÜZ
Dr. H. Melek HİDAYETOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Zühal BEZİRCİ TÜRKTAŞ
Dr. Meral AKAN
Emine KARPUZ
Resul İBİŞ
Cengiz GÖK
Yaşar SARI
Prof. Dr. Ziya ŞİMŞEK
Yalçın KONDUR
Muharrem ŞİMŞEK
Kamil HALILOĞLU
Yüksel ERDOĞAN
Yusuf YAMAN
İlknur HAN
Doç. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU
Ahmet SAKALLI
Prof. Dr. Halil İNALCIK
Prof. Dr. Suraiya FAROQHI

ÇANKIRI
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

Çankırı Belediyesi
Dr. Rıfki Kamil Urga
Çankırı Araştırmaları Merkezi
KASIM - 2008

ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI
(Hakemli Bir Dergidir)

YIL: 3 SAYI: 3
Kasım 2008

ISSN: 1306-9713

Derginin Sahibi

Çankırı Belediyesi Adına
İrfan DİNÇ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yüksel ARSLAN

Yayın Kurulu

Yüksel ARSLAN
Ömer TÜRKÖĞLU
İbrahim AKYOL
Kadir ALPER
Sadık SOFTA

İrtibat Adresi

Dr. Rifki Kamil Urga
Çankırı Araştırmaları Merkezi
Alibey Mh. Köprü Sk. ÇANKIRI
Tel: (0376) 212 52 77
(0376) 212 14 00 / 246
Fax: (0376) 213 25 05
www.cankiri-bld.gov.tr

Çankırı Araştırmaları Dergisi,

Çankırı Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Dr. Rifki Kamil Urga
Çankırı Araştırmaları Merkezi yayınıdır.

Dizgi-Baskı

Kayıkcı Mat. Yay. San. Ltd. Şti.
Cumhuriyet Mh. N.Fazıl Kısakürek Sk.
Atakoç Apt. No: 16 ÇANKIRI
Tel: (0376) 213 19 88 - 212 50 70

Sayfa Düzeni

Çetin KAPDAN

Kapak Fotoğrafları

Yüksel ARSLAN
(İmaret Camii Makberesi ve
Çankırı Mevlevihanesi Seccadesinden Detay)

Çankırı Araştırmaları Dergisi
yilda bir kez yayınlanır.

2.500 adet basılmıştır.

Dergimizdeki yazılardan kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.
Dergimizde yer alan yazılardan
yazarları sorumludur.
Dergimize gönderilen her türlü
yazı, fotoğraf v.b. belgeler yayınlansın
veya yayınlanmasın iade edilmez.

Dergimize gönderilecek
eserlerde aranan nitelikler:

Çankırı ortak coğrafya özneli olmalıdır.
Yazılar A4 ebadında "Times New Roman"
yazı karakteriyle 12 punto üzerine
1.5 satır aralığında ve digital ortamda
tarafımıza ulaştırılmalıdır.
Yazılar Türkçe ve İngilizce özetli
(Abstract-Keywords) olmalıdır.

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
EDİTÖR'den	7
• Yüksel ARSLAN XIX YÜZYILDA ÇANKIRI ESNAF TEŞEKKÜLLERİ VE İŞ KOLLARI BAKIMINDAN ÇANKIRI TEMETTUAAT DEFTERİNE GENEL BİR BAKIŞ A General Overview of Çankırı Temettuat Book and Artisans of Çankırı	9
• Fuat Recep ÇANKIRI KAYA TUZUNUN İNEBOLU İSKELESİNE NAKLİ İÇİN YOL YAPIMI	23
The Road Building For The Transportation of The Çankırı Rock Salt to The İnebolu Part	
• Keuser ŞEKER TUNA BOYLARINDA ÇANKIRI ERLERİ	31
Çankırı's Soldiers Along The Danube	
• M. Fağih BECERİK XIX. YÜZYIL ORTALARINDA BİR ANADOLU KÖYÜNÜN SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ (KIRIŞLAR)	39
Middle of 19 th Century A Typical Anatolian Village's Socio-Economic Structure (Kırışlar Village)	
• Abidin AK ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	52
Münakehat Belgeleri	
• İsmail YILDIZ XVIII. YÜZYILIN SON ÇEYREĞİNDE ÇANKIRI'DA GÖREV YAPAN YENİÇERİ ASKERLERİ	61
Janissaries Who Served in Çankırı and The Last Quarter of The 18 th Century	
• Abidin AK ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	72
Vefiyat Belgesi	
• Cahit AKTAŞ BELGELER İŞİĞİNDE KENGİRİ (ÇANKIRI) KIZ MEKTEBİ	73
Çankırı School For Girls in The Lights of The Documents	
• Erhan METİN EGİTİM VE SOSYAL TARİH AÇILARINDAN "MEKTEP KÜTÜĞÜ'NÜN" ÖNEMİ: ÇANKIRI TAŞMEKTEP KÜTÜĞÜ ÖRNEĞİ (1926-1934)	85
Assesment of School Registers in Terms of History of Education (1926-1934 Register of Çankırı Taşmektep - Stone School)	
• İbrahim AKYOL ÇANKIRILI BİR BEKTAŞİ ŞAİRİ: ÂŞIK SABRİ BABA	105
A Bektashi Poet: Âşık Sabri Baba	
• Murat SİVRİ MÜLKİYELİ BİR ŞAİR: CEMAL YEŞİL	121
A Poet Mekteb-i Mülkiye: Cemal Yeşil	
• İsa KOCAKAPLAN AHMET TALAT ONAY'IN MUTARRAF TAHMİSİ	129
Ahmet Talat Onay's Tahmis-i Mutarraf	
• Abidin AK ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	136
Viladet Belgesi	
• Doç. Dr. Ömür CEYLAN Şİ'R-İ KADİMİN RÜZGÂRIYLA (Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı)	137
Meanings and Explanations in Old Turkish Literature	
• Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN/ Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN/ Yrd. Doç. Dr. Adem ÇELİK ÇANKIRI / YAPRAKLI'DAN SİVİL MİMARİ ÖRNEKLERİ	141
The Examples of Civillian Architecture From Çankırı / Yapraklı	
• Orhan Kemal KARAKUS İKİZÖREN (BABSA) EVLERİ	153
Houses of İkizören (Babsa)	
• Ömer TÜRKÖĞLU TARİHİ YAPRAKLI PANAYIRI HAKKINDA BAZI NOTLAR	157
Historical Process of Yapraklı Market	
• Ali YÜZDEMİR ÇANKIRI YEREL BASINI, "NECÂT VE ÇANKIRI" ÖRNEKLERİ	161
The Local Press of Çankırı, The Examples of "Necât and Çankırı"	

• <i>Abidin AK</i> ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	180
Talak Belgesi	
• <i>Atilla CAN / Arda AKÇEL</i> ÇANKIRI SULTAN SÜLEYMAN (BÜYÜK) CAMİ	181
Çankırı Sultan Süleyman (Great) Mosque	
• <i>Fuat RECEP</i> ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	202
Vakfiye	
• <i>Yrd. Doç. Dr. Adem ÇELİK / Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN / Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN</i> DÜZ DOKUMALARI İLE KÜLTÜR HAZİNESİ BİR KAZA: YAPRAKLI	203
A Cultural Heritage Town With Plain Weave: Yapraklı	
• <i>H. Ayla ŞENTÜRK</i> ÇANKIRI GELENEKSEL GİYİM İŞLEMELERİ	211
Çankırı Traditional Clothing Embroideries	
• <i>Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN / Yrd. Doç. Dr. Adem ÇELİK / Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN</i> ÇANKIRI'NIN YAPRAKLI İLÇESİNDE GELENEKSEL KADIN GIYSİLERİNİN ÖZELLİKLERİ	217
The Characteristic of Traditional Yapraklı Women	
• <i>Dr. Aynur CAN</i> "ÇIKMAZ SOKAK" ÜZERİNE BİR AÇILIM DENEMESİ	225
With An Impression Nurtured By Historic City Texture of Çankırı An Essay On "Impasse"	
• <i>Sadık SOFTA</i> ŞEHİR VE KİMLİK: ÇANKIRI SOKAKLARI	233
City and Identity: Streets of Çankırı	
• <i>Prof. Dr. Kadir ARICI</i> ÇANKIRI'NIN SOSYO-KÜLTÜREL KALKINMASI VE YARAN KÜLTÜRÜ	249
Socio-Cultural Development of Çankırı and The Yaran Culture	
• <i>Kadir ALPER</i> YÂ HÛ ÇANKIRI'NIN UFAK TEFEK TAŞLARI	257
Yâ Hû Çankırı's Petty Stones	
• <i>Fuat RECEP</i> ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	268
Vakfiye	
• <i>Bengisu KOLCU</i> TÜRBELERDE HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMALARI VE ÇANKIRI TÜRBELERİ ÖRNEĞİ	271
Application of Folk Medicine On Tombs and Sample of Çankırı	
• <i>Murat ÇAKMAK</i> ÇANKIRI MERKEZ İÇ YENİCE KÖYDE ÖLÜ VE ÖLÜMLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR	279
Beliefs and Practices Regarding Death in Çankırı's İç Yenice Village	
• <i>Mehmet AKMAN</i> ÇANKIRI YARAN MECLİSLERİNDE TÜRK TOY DÜŞÜNCESİ	289
Turkish Toy Thinking in Çankırı's Yaran Assemblies	
• <i>Fuat RECEP</i> ARŞİV BELGESİ ÇEVİRİSİ	292
Vakfiye	
• <i>Hatice SARGIN</i> ÇANKIRI YARAN KÜLTÜRÜNDE ORTAOYUNLARI VE TEKERLEMELER	295
Çankırı Yaran Culture Folkloric Games and Rhymes	
• <i>Ethem YENİGÜRBÜZ</i> ÇANKIRI YÖRESİNDEKİ ESKİ ÇOCUK OYUNLARI	307
Child Games of Çankırı	
• <i>Dr. H. Melek HİDAYETOĞLU / Yrd. Doç. Dr. Zühal BEZİRCİ TÜRKTAŞ / Dr. Meral AKAN</i> ÇANKIRI BELEDİYESİ DR. RIFKI KÂMİL URGA ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI MERKEZİNİN YÖRE DOKUMALARINI KORUMA FAALİYETLERİ	319
Dr. Rifki Kâmil Urga Çankırı Research Center of Çankırı Municipality's Activities of Protecting Regional Woven	
• <i>H. Ayla ŞENTÜRK / Emine KARPUZ</i> ÇANKIRI BELEDİYESİ DR. RIFKI KÂMİL URGA ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI MERKEZİNDE BULUNAN EL SANATLARINDAN ÖRNEKLER	329
Dr. Rifki Kâmil Urga Çankırı Research Center of Çankırı Whice Samples From Handcrafts	
• <i>Resul İBİŞ</i> 2006 YILI ÇALIŞMALARI İŞİĞİNDA HÜYÜK YERALTI ŞEHİRİ	339
Province of Çankırı in 2006 Operation Hüyük Village	

• Cengiz GÖK / Yaşar SARI TANITIM AMAÇLI WEB SİTELERİNDE YABANCI DİLİN ÖNEMİ VE ÇANKIRI'YI TANITAN WEB SİTELERİNİN YABANCI DİL KULLANIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	349
The Importance of Foreign Language On Web Sites Used For Advertising and Evaluating The Usage of Foreign Language On Web Sites of Çankırı	
• Prof. Dr. Ziya ŞİMŞEK / Yalçın KONDUR / Muharrem ŞİMŞEK ORGANİK TARIM KAPSAMINDA BİTKİ KORUMA UYGULAMALARI.....	353
Plant Protection Applications Within Organic Agriculture	
• Kamil HALİLOĞLU ORGANİK TARIM VE ÇANKIRI	413
Organic Farming and Çankırı Province	
• Yüksel ERDOĞAN ÇANKIRI'DA TARLADAN SOFRAYA GÜVENLİ GIDA ÜRETİMİ	417
Safe food Production From The Field to The Table in Çankırı	
• Yusuf YAMAN ÇANKIRI İLİNDE MEYVECİLİĞİN GENEL DURUMU VE TARIM İL MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞMALARI	423
General Situation of Fruit Growing in Çankırı and Works of Agriculture Provincial Directorate	
• İlnur HAN ÇANKIRI'DA YAŞAYAN ŞİİRİN İKİ ŞAHİDİ	427
The Two Poets Who Have Lived in Çankırı	
• Doç. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU ÇANKIRI KÜLTÜR VE TARİHİNE DAİR TETKİKAT -I-	441
• Erhan METİN PROF. DR. HALİL İNALCIK İLE TARİH, TARİHÇİLİK VE YEREL ARAŞTIRMALAR ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ	447
Röportaj	
• Ahmet SAKALLI PROF. DR. SURAYYA FAROQHİ VE ANADOLU KENT TARİHİNİ ARAŞTIRMA YOLLARI	451
• Ahmet SAKALLI ESAT GERÇEK	457
Sözlü Tarih Çalışması (Yüksel ARSLAN / İbrahim AKYOL)	
• İlnur HAN BİR KİTAP TANITIMI: KAĞNILAR GİDERDİ İSTİKLAL YOLUNDA	465
ÇANKIRI BELEDİYESİ DR. RIFKI KÂMİL URGA ÇANKIRI ARAŞTIRMALARI MERKEZİ VE İSTANBUL DİMİTRİE ÇANTEMİR ROMEN KÜLTÜR MERKEZİ KÜLTÜR, SANAT VE BİLİMSEL İŞBİRLİĞİ PROTOKOLÜ	469

DANIŞMA VE BİLİM KURULU

1. Prof. Dr. Beşir ATALAY, Bakan
2. Prof. Dr. Halil İNALCIK, Bilkent Üniversitesi
3. Prof. Dr. Ali İbrahim SAVAS, Karatekin Üniversitesi Rektörü
4. Prof. Dr. Kenan GÜRSOY, Galatasaray Üniversitesi, Dekan
5. Prof. Dr. Belkas GÜRSOY, İstanbul Aydın Üniversitesi
6. Prof. Dr. İsa EŞME, Yükseköğretim Kurulu Üyesi
7. Prof. Dr. Ahmet İNAM, ODTÜ
8. Prof. Dr. İlber ORTAYLI, Topkapı Sarayı Müzesi Müdürü
9. Prof. Dr. Harun GÜNGÖR, Erciyes Üniversitesi
10. Prof. Dr. Öcal OĞUZ, Gazi Üniversitesi
11. Prof. Dr. Ahmet KALA, İstanbul Üniversitesi
12. Prof. Dr. Suraiya FAROQHİ, Bilgi Üniversitesi
13. Prof. Dr. Muhsin MACİT, Van 100.Yıl Üniversitesi
14. Prof. Dr. Mihai MAXİM, Romen Kültür Merkezi
15. Prof. Dr. Kadir ARICI, Gazi Üniversitesi, Dekan
16. Prof. Dr. Mehmet PAÇACI, Ankara Üniversitesi
17. Prof. Dr. Refet YİNANÇ, Gazi Üniversitesi
18. Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL, Başkent Üniversitesi
19. Prof. Dr. Namık AÇIKGÖZ, Muğla Üniversitesi
20. Prof. Dr. Hayati DEVELİ, İstanbul Kültür Üniversitesi
21. Prof. Dr. Durali YILMAZ, İstanbul Kültür Üniversitesi
22. Prof. Dr. Cem DİLÇİN, Hacettepe Üniversitesi
23. Prof. Dr. Ramazan KAPLAN, Bartın Üniversitesi Rektörü
24. Prof. Dr. Mustafa SAFRAN, Gazi Üniversitesi
25. Prof. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ, Selçuk Üniversitesi
26. Prof. Dr. Mustafa ÜNAL, Erciyes Üniversitesi
27. Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ, Gazi Üniversitesi
28. Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ, Balıkesir Üniversitesi
29. Prof. Dr. Necdet HAYTA, Gazi Üniversitesi
30. Prof. Dr. Hamza KELEŞ, Gazi Üniversitesi
31. Prof. Dr. Sabahattin BAYRAM, Ankara Üniversitesi
32. Prof. Dr. Mustafa UZUN, Marmara Üniversitesi
33. Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU, Marmara Üniversitesi
34. Prof. Dr. Ayla SEVİM, Ankara Üniversitesi
35. Prof. Dr. Ahmet KANKAL, Nevşehir Üniversitesi
36. Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, Hacettepe Üniversitesi
37. Doç. Dr. Yusuf SARINAY, Osmanlı Arşivleri Genel Müdürü
38. Doç. Dr. Aynur KOÇAK, Kocaeli Üniversitesi
39. Doç. Dr. Bilal KEMİKLİ, Uludağ Üniversitesi
40. Doç. Dr. Mustafa BUDAK, İstanbul Osmanlı Arşivleri
41. Doç. Dr. Ömür CEYLAN, İstanbul Kültür Üniversitesi
42. Doç. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU, Selçuk Üniversitesi
43. Doç. Dr. Kamil HALİLOĞLU, Atatürk Üniversitesi
44. Doç. Dr. Orhan BATMAN, Sakarya Üniversitesi
45. Doç. Dr. Yüksel ÖZTÜRK, Gazi Üniversitesi
46. Doç. Dr. Ahmet Ali BAYHAN, Atatürk Üniversitesi
47. Doç. Dr. Hasan KURT, Ankara Üniversitesi
48. Yrd. Doç. Dr. Rüstem BOZER, Ankara Üniversitesi
49. Yrd. Doç. Dr. Burhanettin ZENGİN, Sakarya Üniversitesi
50. Yrd. Doç. Dr. Bahri ATA, Gazi Üniversitesi
51. Yrd. Doç. Dr. Bülent ATALAY, Trakya Üniversitesi
52. Yrd. Doç. Dr. Fikri SALMAN, Atatürk Üniversitesi
53. Yrd. Doç. Dr. Ferudun ATA, Selçuk Üniversitesi
54. Yrd. Doç. Dr. İbrahim SEZGİN, Trakya Üniversitesi
55. Yrd. Doç. Dr. Aynur CAN, Marmara Üniversitesi
56. Yrd. Doç. Dr. Ramazan YELKEN, Selçuk Üniversitesi
57. Dr. Olcay ÇETİNER, Yıldız Teknik Üniversitesi
58. Dr. Uğur ÜNAL, Gazi Üniversitesi
59. Dr. Yaşar SARI, Muğla Üniversitesi
60. Dr. Adem ÇELİK, Atatürk Üniversitesi
61. Dr. Namık Kemal KURT, Emekli Tıp Tarihi Uzmanı
62. İsa KOCAKAPLAN, İstanbul Kültür Üniversitesi
63. Fuad RECEP, İstanbul Osmanlı Arşivleri
64. Ahmet ABSARILIOĞLU, Ahi Yaran Demeği Başkanı

Çankırı Tarihi Şehir Dokusundan Beslenen Bir İzlenimle “ÇIKMAZ SOKAK” ÜZERİNE BİR AÇILIM DENEMESİ

With An Impression Nurtured By Historic City Texture Of Çankırı
An Essay On “Impasse”

Aynur CAN*

ÖZET:

Modern şehircilik anlayışında kapalı formların negatif anlam yükleme ile bir tür sorun olarak sunulması ve algılanmasının aksine, geleneksel Türk-İslam şehir dokusunun oluşumunun, toplumsal değerler ve ihtiyaçlardan beslenerek şekillenen ve farklı anlamlar yüklenen, özgün bir yapı sunduğu yönündeki görüş ve düşüncelere yer verilmektedir. Toplumsal değerlerin önemi ve farklılığı ve şehir formu ile olan etkileşimi, küçük karşılaştırmalarla tartışılmakta ve gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Mekân olarak Çankırı tarihi şehir dokusundan beslenen izlenimlerle belirlenen çıkmaz sokak örneklerinden yararlanılarak, konuya görsellik ve açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMELEER: Şehir kültürü, mahalle kültürü, çıkmaz sokak, tarihi şehir dokusu, toplumsal değerler, Çankırı

WITH AN IMPRESSION NURTURED BY HISTORIC CITY TEXTURE OF ÇANKIRI AN ESSAY ON “IMPASSE”

ABSTRACT:

Contrary to presentation and perception of closed forms as a problem as a result of negative meaning attached in modern urbanism understanding, this article covers views and opinions putting forth that the formation of the traditional Turkish-Islamic city texture had an original structure shaped and attached difference meanings through being nurtured by social values ad needs. This article discusses and displays the significance and difference of social values and their interaction with the city form through small comparisons. Making use of impasses determined as a result of impressions fed by the historic city texture of Çankırı selected as the location, this article tries to bring visibility and clarity to the subject.

KEY WORDS: City culture, district culture, impasse, historic city texture, social values, Çankırı.

Giriş

Bu çalışma, genel olarak mekânsal biçimlenme ile şehir kültürü arasındaki ilişki ve etkileşimi (Can, 2008: 339-343) çıkmaz sokak ölçeğinde, bilim ve sanatı buluşturma amacıyla olan bir deneme tarzında kaleme almaktadır. Toplumsal duygu dünyasından süzülen deneyimden hareketle, çıkmaz sokak formu, mahalle kültüründe oynadığı rol ve toplumsal değerler açısından incelenmektedir. Modern şehircilik anlayışında kapalı formların negatif anlam yükleme ile bir tür sorun olarak sunulması ve algılanmasının aksine, geleneksel Türk-İslam şehir dokusunun oluşumunun, toplumsal değerler ve ihtiyaçlardan beslenerek şekillenen ve farklı anlamlar yüklenen, özgün bir yapı sunduğu yönündeki görüş ve düşüncelere yer verilmektedir. Toplumsal değerlerin önemi ve farklılığı ve şehir formu ile olan etkileşimi, küçük karşılaştırmalarla tartışılmakta ve gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır. Mekân olarak Çankırı tarihi şehir dokusundan beslenen izlenimlerle belirlenen çıkmaz sokak örneklerinden yararlanılarak, konuya görsellik ve açıklık kazandırılmaktadır.

Toplumsal Duygu Dünyasından Süzülen Bir Deneyimle: Çıkmaz Sokak Dekorü

Çocukluğum Denizli’de bir kenar mahallede geçti. O zamanlar şehrin kenarını, bir tür tiğ battı oyası¹ gibi çevreleyen bu mekânsal düzenleme, kaba saba ve biçimsiz gelişmişti. Şair’in yolun yarısı dediği yaşlara eriştiğimde, belleğimdeki çocukluğumun anılarını, aynı mekânı yeniden dolaşarak tazeleme fırsatına kavuştum. Aynı mahallede gezinirken çocukluğumdaki benle ele ele, mekân aynasından onun tüm açıklığı ve samimiyeti ile yeniden kendimizi seyrettim. Kolumdaki sepete tek tek doldurduğum o zamanların dünyası ve mahalle ortamı kendi ağzından dile geldi. Şair’in

* Yrd. Doç Dr. Marmara Üniversitesi Yerel Yönetimler Bilim Dalı, aynurcan@marmara.edu.tr
Ass. Prof. Marmara University, Local Administrations, aynurcan@marmara.edu.tr

1 Çember, yazma veya tülben denilen başörtülerinin kenarına, tığla batıp çıkarak işlenen basit ve olabildiğinde kaba veya sade bir oyalama çeşidi için kullanılır. Kız çocuklarına tığ tutmayı öğretirken tanıtılan ilk oya biçimi de denilebilir.

Bir şey koptu benden şey
Her şeyi tutan bir şey

dediği şey ve şeyleri, doldurmuşum sepetime sonradan fark ettim. Kaba saba ve eğri büğrü sokaklar içinden dışa yansıyan fakirliğin, sosyal ortamda bir zenginliğe dönüşüverdiğini şimdilerde idrak ediyorum. Öğretmeni, iğnecisi, bekçisi, ebesi, kar satan karcı dedesi, gevrekçisi, eskicisi, cami hocası, berberi, bakkalı, kasabı, fırıncısı, manavı, sütçüsü, şekercisi, cinci hocası, okul hademesi, sarhoşu, serserisi, delisi ile mahallenin aktörleri bir yelpaze misali sıralandı gözlerimin önünde. Mahallemizin okulu, Kuran kursu, tulumbası, fırını, camisi, pazarı, mezarlığı, türbesi, çocuklar için yaşlı bir dul hanımın hediye ettiği doğal park olan havuç tarlası, içine girmemizin yasak olduğu yüksek duvarlı gizemli bahçesi ile farklılığın ve işlevselliğin bir arada yaşam sürdürdüğü bir mahalle kültürü gözlerimin önünde yaşanmıştı. Belleğime uzun yaz Ramazanları ve bayramlar sıkıca yerleşmiş. Ardından zihnimde en çok yer kaplayan 'sokak' kavramı var. Uyanınca çıktığımız, okuldan gelince kendimizi attığımız yer olarak sokak, bir çocuğun düşün ve duygu dünyasını aşan, onu sarmalayan ve adeta kucağında büyüten, başka bir asli bir işlev üstlenmişti. Canlı, renkli, öğretici, hayata hazırlayıcı işlevleri ile orada yaşayan insanların tümünü farklılıkları kaynaştırarak içine alan, bir paylaşım alanı olarak sokak ve sokak kültürü kültürel kodları, incelenmeye değer bir olgu olarak karşımıza dikiliyor. O zamanlar sokak kavramının açılımı, bir çıkmaz sokak ve sokak oyunları, tulumbadan su çekme sırası ve sohbetler, sokak satıcıları ve ağaçlar bu peyzajın diğer unsurları olarak izleniyor. Mahallenin kadın ve çocuklarının hep bir arada, dut ağacını silkerek beyaz çarşafıya düşen dutları sabırla seyredişimiz, yufka, börek, salça, konserve ve aşure yapımları, halı yıkama, sokak süpürme süreç yönetimleri, hiç külfet sayılmadan ve de coşkuyla bir arada bir tür cümbüş ve festival havasında yaşanmıştı. Cuma günleri, sokakta, her hafta başka bir komşumuzun dağıttığı hayırlar, onların deyişi ile çocuk sevindirmeler, mutluluğumuzu zirveye taşırdı. Simit, şeker, lokum, bisküvi ellerimizde koşarken, damak tadımızda yer eden bu ikramlar, ruhumuzu beslemiş ve gönlümüzde büyük hazlara yer açmış.

Yeşilyurt Mahallesi'ne Kaleiçi'nden Zahir Pazarı'na ve Dere Tekke'ye doğru -çocukluğumda mezarlıktan borç alınarak genişletilen- bir yokuş yoldan çıkılarak girilirdi. Solda mezarlık, sağda Yediler türbesi² ile iç içe evleri görerek, ölümü hayatın içine katarak, bizden öncekileri anarak, aklımızda tarih bilinci ve ölümün gerçekliği, gönlümüzde geçmiş ölümlerimizden esirgemediğimiz dualar ile ruhumuzu büyüttük. Yolu tırmanınca, bir yanınıza yenice yapılmış -1975 tarihli- yeşil renkli mahalle camisi çıkar; diğer yanınızda mahalle kahvesi, berber, kasap, bakkal sıralanırdı. Etrafında en fazla üç katlı evlerle çevrelenen sokaklar, sizi yeni bir yokuşla ilkokulumuza çıkarırdı. İki katlı, yatay eksenli küçük bir bina olan ilkokulumuzun bahçesi, zeytin ağaçları ve güllerle bezeli idi. Zeytinleri vakti geldiğinde, öğretmenlerimizle birlikte toplamak da ayrı bir gurur ve coşku hissini ikram eder, kendimizi önemli hissettirirdi.

1980'li yılların Türkiye'sinin iç batı Ege'de küçük bir taşra şehriden bir kenar mahallenin sosyal atmosferi, bize organik bir yapıyı tanımlıyor ve ortak bir değerler kümesinin varlığına ışık tutuyor. Bu atmosferi okumamıza belge niteliğinde tanıklık eden kentsel yapılanmaya, mekânsal perspektiften baktığımda ise cami, kahve, okul, pazar ve mezarlık silüette parçalı ve dağınık yerlerini alırken, bu alanları birbirlerine bağlayan yol ve sokaklar içinde bir çıkmaz sokak formu, duygusal dünyamda derinde ve sıcak bir yer ediniyor. Çocukluğumda en keyifli oyunları kendimizi en emin ellerde ve güvende hissettiğimiz çıkmaz sokakta oynardık. En iyi arkadaşım olan kardeşimle ve etrafımda sayıları beşten aşağı hiç düşmeyen yaşlılarımla birlikte, doğruca oraya koştuğumuz bugün gibi hatırımda. Adına çıkmaz sokak demezdik. Sadece mahalleye kamyon ve traktör gibi büyük araçlar girdiğinde ve bu sokağa yönlendiğinde, sağ eller havada, bir ağızdan ÇIKMAZ SOKAK! diye bağınıldığını ve aracın sokağa sokulmasının engellendiğini hatırlıyorum. Çocukların dünyasında, dev araçların sokulamadığı bir gizemli köşecik olan bu çıkmaz sokak, Ebecik anne'nin evinin bahçesi ve alçak sınır duvarlarıydı. Duvarları atlayarak bir solukta gizlenebilir, kaçabilir, saklanabilirdik. En keyifli oyunların kuytu köşesi bu çıkmaz sokaktan zaman zaman azarlanarak kovulurduk. Ebecik anne, mülayim görünüşlü eşinin aksine, sert yüzlü ve asabi bir kadındı. Bütün mahalle çocukları bir olup onu çileden çıkardığımız çok olurdu. Bazı zamanlar kızardı ama bilirdik, bizi çok severdi. Biz de onu çok severdik, korkar kaçardık ama ortalık sükûta kavuşunca, yine orada alırdık soluğu. Çıkmaz sokak bir arada geçinmenin sınırlarını zorluyor, toplumun sabır ve hoşgörü performansını arttırıyordu. Neredeyse hepimiz mahallemizin resmi olamayan (enformel) ebesinin ellerinde doğmuştuk. O annelerimizin ebesi, mahallemizin müjdecisi, bizimse ebecik annemiz idi. Bu ifade ne kadar ısıtıyor içimi. Var olmayı ve yaşamayı güzelleştiriyor, hayata sevgi ve şefkat serpiyor. Tüm kız çocukları, ilk küpelerini onun elleriyle takınırlardı. Ebecik annenin evi ile kapanan sokak yolu, mekânsal biçimlenmenin akışının negatif işareti ile tıkanması/kapatılmasının karşılığında, bir tezat olarak bize bir güven ve özgürlük ortamını sunması, garip olduğu kadar çelişkili bir durumu ifade etmiyor

2 Denizli ve çevresinde hüküm sürmüş İnançoğulları Beyliği'nin beylerinin medfun olduğu bilinen yedi türbe için Yediler denilir. Eski Mezarlığın karşısında bulunan türbenin yanında Yediler Kuran Kursu bulunmaktadır.

mu? Özellikle şehircilik ve şehir planlama literatüründen duruma bakıldığında, o sokakta kendimizi kapana kısılmış bir fare gibi hissetmeliydik. Ama öyle hissetmiyorduk, aksine olabildiğince güvende, özgür ve mutluyduk.

Çankırı İzlenimleri ve Çıkmaza Bir Açılım Önerisi Üzerine

Bu çıkmazı bir açılıma dönüştürme serüveninin başlangıç noktasını, Çankırı tarihi şehir dokusunu yürüyerek dolaşırken edinilen izlenimler oluşturmaktadır. 2006 yılının Ağustos ayı içinde Dr. Rıfki Kamil Urgan Çankırı Araştırmaları Merkezi'nin 'Yerel Araştırmalar Üzerine Yeni Yaklaşımlar' konulu akademik platformunun bir parçası olan gezi kapsamında Çankırı tarihi mekânları, duygu yüklü olduğu kadar

düşünsel ufukumuzu genişletme konusunda iddialı idiler. Çankırı kalesinden şehri izlerken görünen, şehrin ikili yapısı, eski ve yeni ayrımı ile dikkate değerdi. Eski doku, kendi ölçü ve estetiğini kuşanarak yatay eksende uzanmış, hemen yanında bu duruşa kayıtsız belki de ondan habersiz ya da yabancı, dikey eksenli yeni yapılanma dikiliyordu. Bu bir tür eklettik biçimlenme tüm varlığı ile eskinin değerinin ve güzelliğinin vurgulu ifadesine dönüşüyordu.

Siluetten şehri temaşa bize genel hatları ile bir yığın bilgi ve duygu sunuyordu. Ancak bir şehirle tanışmanın ve kaynaşmanın ana yolu, şehrin kalbini besleyen damarlar gibi sokaklarını adım adım dolaşarak elde edilen deneyimden geçer. Bir şehirle el sıkışmak için, ikinci

ile akşam vakti arası saatler güzel bir tercih sayılmalı. Günün yorulmaya durduğu, gecenin kendisini hissettirmeye başladığı zamanlar, gönlümüzde ümit ile korku arası dar bir alan bırakır ve zaman salıncağında güneş ve ay arası, şehrin kucağında salınmalar, özgür ve mutlu bir oyunun organik parçasına dönüşüverir. Bir o yana, bir bu yana sokaklarında salındığım eski doku, organik bütünlüğü ile yer yer korunmuş bir biçimde yaşamaya devam ediyordu. Evlerinin önünde elinde tespih oturmuş yaşlılar, sokaklarda çocuk bağırışlarından şikâyetçi görünmüyorlardı. Kadınlar eş, anne, evlat ve gelin statüleri ile çocuklarla yaşlılar arası şefkat köprüleri olarak dimdik ayakta duruyorlar. Ellerinde tığları, şişleri gündelik hayatı işliyor renkli iplerle ve dedikodu yapmaya bile yetecek zamanlara sahipler. Eski püskü evlerde, eğri bükü yollarla, çiçeklerle birlikte bir arada mutlu yüzlerle yaşıyorlar. Sokaklarda ahşap ve kerpicingin sıcaklığı betonun soğukluğuna tüm gücü ile direniyor farkında olmaksızın. Adeta karmaşık bir tablo görüntüsü sunan bu parçalı bütünlükte, dikkatimizi uyaran, yolumuzu kesip kendini ortaya koymaya çalışan çıkmaz sokaklar vardı. Çankırı kent kültürü ve estetiğinin bir ürünü olarak, özgünlüğü ile kabul edeceğimiz Ay çıkmazı, Güneş çıkmazı ve diğer kardeşleri ile tarihi şehir dokusunda sıkça karşılaşılan çıkmaz sokaklar üzerine düşünmek çabası, bilimsel bir merak kadar tarihi bir sorumluluk duygusundan besleniyor.

Resim 1. Kale'den Çankırı şehri silueti

Resim 2. Çankırı tarihi şehir dokusundan bir kesit: Ay Çıkmazı

Tarihi ve Toplumsal Sorumluluk ve Çıkmaz Sokak Formu Üzerine Düşünmek

Denizli, Çankırı'dan sonra batıya yönelen İstanbul şehrine misafir olalım. 1985 yılında Marmara Boğazları ve Belediyeler Birliği, Arap Kentler Birliği Kentsel Gelişme Enstitüsü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı İstanbul'da gerçekleştirildi. Bu konferansta sunulan, *Anadolu Kentinde Türkleşme-İslamlaşma Süreci, Mekânsal Yapı Değişimi ve 'İslam Mimari Miras'* başlıklı tebliğ, konu ile bağlamı açısından incelenmeye değerdir. Aktüre, ilgili tebliğini şu cümlelerde tamamlamaktadır. 'Zincirin halkalarından çoğunun, kentlerin gündelik yaşamı ile ilgili, sivil mimarlık örnekleri oluşturur. Bunlar estetik açıdan güzel, mimari özellikleri bakımından görkemli ve dikkate değer olmayabilirler. Hatta işlevlerini çoktan yitirmiş olabilirler. Ancak hepsi kent kültüründen mekâna yansıyan 'mimari mirasın' bir parçasıdır. Bizim görevimiz bu zincirin halkalarını tamamlamaktır'. (Aktüre, 1987: 36) Sivil konut ölçeğinde konutlar arası ilişki ve etkileşimde bir tür bağlaç görevi gören çıkmaz sokaklar, fiziksel boyutuyla matematiksel ve geometrik bir mekân anlayışından kendi anlamı ve tercihi içinde bir pay alırken, fenomenolojik mekân anlayışında özgün, zengin ve çeşitlilikten beslenen, ilgili toplumsal tecrübeye özel ve derin bir yer edinmektedir. Bir yaşantı deneyimi ve hayata anlamını veren şey olarak *kültür ve kültürel kodlar* açısından bu mekânsal geçiş/bağlantı tercihi, rasyonelite mahkemesinde yargılanmadan önce, onu üreten koşullar ve tercihler açısından kendisine söz verilmesini hak etmektedir. Bu söz veriş yazı çerçevesinde, küçük ve duygusal bir başlangıç olabilecektir. Karşılaştırmalı bir bakışla, Batı şehirciliğinin ürünü olarak meydan ve bulvar kavramlaştırması ve uygulaması, Osmanlı şehirciliğinin ürünü ve tercihi olarak çıkmaz sokak arasında, kavramsal ve kuramsal açıdan bir karşıtlık ilişkisi söz konusudur. Gerçi Osmanlı şehirciliği ve estetiği üzerine geliştirilmiş bir kuram henüz yoktur. Gündelik hayata vurduğu estetik damgasını mekân diliyle okuduğumuz, toplumsal deneyimin sürekliliğinden mahşeri vicdanda bir yer edinen bu olgunun uzunca yaşadıkdan sonra, bilimsel dünyada doğması veya doğurtulması, varlık felsefesinde yeni pencere/ler açacaktır. Bulvar ve çıkmaz sokak gerçekliğinde, kozmos ve kaos olarak düzen ve karmaşayı kendi içinde farklı tanımlayış ile doğal ve dolaylı olarak üretilmiş farklı çözüm şemaları seyredilmektedir.

Türk-İslam Kentinde Organik Dokunun Ürünü Olarak Çıkmaz Sokak

Kent dokularının biçimlenmesinde geometrik bir düzenleme ve bundan farklı olarak organik anlamda bir yol düzenleme anlayışı bulunmaktadır. Serbest ve organik dokuya sahip eski Türk kenti ritmik bir düzen içinde yaşamı düzenler. Bu biçimlenme rastlantsal olarak değerlendirilmemelidir. Bu eski kentlerin temel biçimleri, burada yaşayanların gereksinmelerinden doğmuştur. Evin olduğu kadar yol ve kent dokularının biçimlendirilmesinde de insanla doğa etkileşim halinde olan iki ayrı öge halinde belirmektedir. Türkler Anadolu'daki kentlerini kurarken, Helenistik ve Bizans devirlerine ait kent dokularını olduğu gibi tekrarlamamışlardır. Topografyadan ayrı olarak, doğal anlamda bir tür düzensizliğe yer açan, içe dönüklüğü ifade eden bir yaşama biçimi, eski kent dokularında durmadan tekrarlanır. Aynı düzen,

Resim 3. Çankırı tarihi şehir dokusundan bir kesit: Güneş Çıkmazı

Resim 4. Çankırı tarihi şehir dokusundan bir kesit: İğdiroğlu Çıkmazı

yamaçlarda olduğu kadar, düz arazide de izlenmektedir. Bu arada 'çıkılmaz sokak' kavramı çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bireysel bir topluluk mekânı yaratma gayreti, hemen hemen her konutun biçimlendirilmesinde temel fikir olarak görülür. Genel olarak, Türkiye'deki eski evler ve dokular daima dışarıya kapalı bir iç dünya oluşturmuşlardır. (Aru, 1998: 11-12)

Bu kendine özgü ve içe dönük mekânsal yapılanma tercihi belirgin bir ayrıntı olarak çıkılmaz sokak formu ile temsil edilmektedir. Osmanlı cihan devletinin başşehri olan İstanbul'da da anıtsal ölçekli külliye yapılanmaları etrafında ahşap evlerin sıralandığı pek çok sokak çıkılmazlarla, yüzlerce yıl birbirine sarılmış, adeta kucaklaşmışlardır. Mahallenin mekânsal oluşumunda sayıca önemli bir yer tutan çıkılmaz sokaklar bir denetim işlevini üstlenmişlerdi. Mahalle sakinleri mahallelerine giren ve çıkan bu yapılanma ile kolayca denetleyebiliyorlardı. (Faroqi, 1997: 166) İslam'ın aile dokunulmazlığı ve mülkiyet kavramları ile ilişkilendirilerek açıklanabilecek çıkılmaz sokak olgusu, bir sokak olmaktan öte bir ya da birkaç eve hizmet eden bir geçit olarak varlık kazanmaktadır. (Kuban, 2000: 195-196) Bu küçük, genellikle de müstakil evlerin vücuda getirdiği diziler arasındaki yaya yolları, çocukların toplumsal ortama katılımlarını başlatan uyun alanları işlevi ile özel bir değere sahiptirler. (Cansever, 1997: 125-126)

15. 16. 17. ve 18. yüzyıl İstanbul'unu anlatan, Batılı seyyahların gözlemleri ile hayat bulan seyahatname türü eserlerde, çıkılmaz sokakların varlığından sıkça bahsedilmektedir. Daha çok düzensizlik ve karmaşıklık abartısı ile karşılık bulan, yer yer insanlı ve sıcak ortam sunması ile aktarılan sokak yapılanmaları, çoğu zaman bir imparatorluk başkentine yakıştırılmaz. Bu eserlerde genel olarak masalsi ve mistik yanı ile kimlik atfedilen İstanbul'un, ruhsal havasının ve mistik atmosferinin ayrılmaz organik bir parçası ve belirgin bir ayrıntısı olarak okunamayan çıkılmaz sokak formu, toplumsal var oluş serüveninin bütünü tamamlayan geçiş ögesi olarak, parça ölçeğinde temsil etmektedir. Yaşayan, canlı ve organik bir yerleşim ünitesi olarak mahallenin sokak dokusunun betimleyici unsuru olarak çıkılmaz sokak formu ve bütünlükle ilişkisi, üslup özelliği kazandıran bütünlük telakkisi açısından Cansever yorumu içinde kendisine yer edinebilir. Şöyle ki; genetik estetik, organik ve kübistik olmak üzere iki bütünlük kuralının mümkün olduğunu öngörmektedir. Organik bütünlükte parçalar sınırlarını ve kimliklerini bütünlük içinde kaybederken, kübistik bütünlükte parçalar bağımsızlıklarını, sınır ve şahsiyetlerini korumaktadır. Böylece bütünlük, unsurların yığın kolektiviteleri olarak oluşmaktadır. Cansever'in kendine özgü üslubu ile konuya doğrudan alıntı ile açıklık getirilebilir. 'Kulların tek tek Allah'a bağlı ve kendi şahsiyetleri, mükellefiyetleri ile yükümlü addedildikleri İslam'da mimari eser böyle bir yığın kolektivite, kübistik bir bütünlüktür. Geometrik bir yapı organı olan Yunan sütunun organik bir bütünlük olmasına karşılık, Osmanlı çinisinin çiçek ve yaprak tezyinatının, Roma heykel sanatının insan figürlerinin veya Bizans mozaiklerinin kübistik bütünlükler olduklarına işaret etmek isterim. Ayrıca İslami kübistik bütünlüklerin insan ile yapılanın sınırlılık ve suniliğinin tabii olduğu ve yaratılış yasalarına uymak mecburiyetinin esere yansması olduğu da unutulmamalıdır. Kübistik tektoniklerden yani mekan içinde şahsiyetini koruyarak bütünlüğün kurulmasına katılan elemanlardan oluşan yığın kolektivite biçiminde bir mimarlık eserinin insan ile ilişkisinde de tarafsız bir çevre oluşturduğu unutulmamalıdır. Bu tarafsızlık, insana şuurla karar alma imkanını sağlar, hürriyetini korumak ve sorumluluk duygusu içinde hareket etme imkanını verir ve karar almak hakkını tahdit etmemeyi de mümkün kılar. Tasvirici, telkin edici, yönlendirici sanatları reddeden İslam'da kübistik bütünlük, insanın bilinçli olarak yaratılmış olduğu inancının ürünüdür'. (Cansever, 1997: 82-83)

Dikkat! Yasak: Çıkılmaz Sokak

Tanzimat Fermanı ile 19. yüzyılın ilk yarısında, Ortaylı'nın ahşap bir metropol olarak adlandırdığı şehir bir çok yangına sahne olur. Bir tedbir ve yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında yangına karşı şehircilikle ilgili düzenleme ve uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ahşap sivil konut mimarisi, deprem kuşağında olan şehri ayakta tutacak bir çözüm olarak kendini üretmişken, altyapı sorununa çözüm arayışında eski çözüm tamamen bertaraf edilerek, dört elle yenisine sarılır. 1839 tarihinde yayımlanan İlmühaber'de açılması öngörülen yolların güzergâhları ve yol kademelenmesi hakkında ilkeler yer almaktadır. Belgenin imara ilişkin ilkeleri şöyle özetlenebilir. Bina yaptırmak isteyenler kâgir yaptıracak, geliştirilecek mahallelerde geometrik esasa göre düzenlenmiş geniş yollar açılacak, ahşap bina yapılmasına hiçbir şekilde izin verilmeyecekti. Kâgir bina yapacak ekonomik güce sahip olmayanların ahşap binaları 'az uzacık' yerlerde yapmalarına engel olunmayacaktı. Çıkılmaz sokaklara izin verilmeyecekti. (Ergin, 1938: 29-32, Tekeli, 1996: 23-24) 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi ile İstanbul için geçerliliğini koruyan bu düzenlemeler, 1858 tarihli Sokaklara Dair Nizamname ile yerleştirildi ve pekiştirildi. Ardından 1863 tarihli Turuk ve Ebniye Nizamnamesi ile ilgili düzenlemeler, İstanbul dışındaki kentler ve büyük kasabalara uygulanmak üzere yaygınlık kazanmıştır.

19. yüzyıl Osmanlı şehircilik uygulamaları kaynağını Batı'da bulan, kendi kültürel bağları ile bir etkileşim geliştirme kaygısı taşımaksızın bir tür doğrudan transfer etme biçiminde kadim şehre müdahale edilmişti. Şehrin

yüzyılların birikimi ile beslenen ruhsal havası görsellik, rahat ve konforlu yaşam adına sorgusuz sualsiz terk ediliyordu. Çıkış kaynağı ve ihtiyaçlar anlamında Batı'da filizlenen ve gerçekleşen şehircilik uygulamaları sadece Osmanlı toplumu ve değişen ihtiyaçlara uyum açısından bir değerlendirmeye alınmadığı gibi, bu uygulamaların Batı toplumu için anlamı da bilinmiyordu. Eskilerin cehl-i mürekkep dedikleri, bilmediğinden haberi olmayan cahillik derecelendirmesi, topluma uzun vadede birçok alanda yükselen maliyet değerlerine bedel olmuştur. Özellikle en ağır ödenen ama ödendiği bile fark edilmeyen estetik maliyet, uzun vadede şehirlerin özgün ruhsal havasının yok edilmesi pahasına ödenmiştir.

Ülkemizde ilk belediyeçilik uygulamaları ile yerel yönetimlerin gelişiminde Fransa deneyiminin önemli bir yeri vardır. İstanbul'da ilk Şehremaneti'nin kurulması için Beyoğlu bölgesini seçilmesi ve adına Altıncı Daire-i Belediye denmesi bile Paris deneyiminin bire bir kopyalanması anlamında taklidi bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Batı şehirciliğinin gelişiminde Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali önemli nirengi noktalarıdır. Bu çerçevede 19. yüzyılda Haussmann'ın yönetiminde Paris'in biçimlendirilmesi, konu ile ilgisi bakımından önem kazanmaktadır. Haussmann'ın kentsel ideali, birbirini izleyen uzun caddeler boyunca perspektif ağırlıklı bir bakış sağlayabilmektir. Teknik zorunlulukları sanatsal hedefler aracılığı ile soylu kılma peşinde olan uygulamalarla, geniş caddeler yapımları bitmeden çadır beziyle örtülüp anıtlar gibi törenle açılmışlardır. Haussmann'ın diktatörlüğünü sağlamlaştırma sürecinde kentsel biçimlendirme çalışmaları ile Paris'in mahalleleri kendine özgü yapılarını tek tek yitirmişlerdir. Parisliler zamanla şehirlerine yabancılaşmışlar ve yeni ve büyük kentin insancıl olmaktan uzak ruhsal havası ve karakterine alışmak zorunda kalmışlardır. Bulvarla açılan büyük meydanların yapılmasının arka planında, kentin iç savaşa karşı güvence altına alınması yatmaktadır. Caddelerin genişliği barikatların kurulmasını olanaksız kılacak, diğer yandan yeni caddeler, kışlalarla işçi mahalleri arasındaki en kısa yolları oluşturacaktır. O dönem bu girişime 'stratejik güzelleştirme' denilmesi de çarpıcı ve vurgulu bir ifadelendirme dir. (Benjamin, 2002: 100-105)

Çıkmaz sokak ile metaforik bir tezatlık ilişkisi içinde olan meydan ve bulvar kavramları arka plan araştırmasında, çıkmaz sokak eski, organik şehir dokusu ve yapılanmasının özgün bir parçası ve yorumu olarak ortaya çıkmıştır. İnsancıl karakteri ile insanın düşün dünyasının ufuklarını her zaman kesme iddiası taşımamaktadır. Katı olan her şeyin buharlaşarak modernitenin ömrünü tamamladığı yüzyılımızda, post modern çıkış veya çırpınışlarda belki de çıkmaz sokak yorumu kendine güvenli bir yer edinebilir. Mekânsal biçimlendirmeye nicelik değil nitelik açısından ve insanın duygu dünyası ve toplumsal değerler perspektifinden bakıldığında, çıkmaz sokak kavramı yeni anlam ve yorumlarla bezenip açılabilir. Bu bağlamda çıkmaz sokak formu, tarihsel ve toplumsal tecrübemizden süzülen birçok kavramı içinde barındıran bir süzgeç işlevi görebilir. Çıkmaz sokakta biriken kavramlar dayanışma, sükunet, sorumluluk, vefa, hoşgörü, sabır, şefkat, sevgi, merhamet, saygı, nezaket, edep, mahremiyet vb çoğaltılabilir. Bu kavramları biriktiren ve saklayan çıkmaz sokak, geleneğimizin 'kendini bilme' tecrübesini oluşturmada işlevsellik üstlenmekte ve bu yönde toplumun manevi performansının sınırlarını zorlamaktadır. Böylece çıkmaz sokak, toplumsal manevi terbiye biçiminin ve şehrin ruhsal havasının bütünlüğünün bir yansıması olarak var olmakta ve kimlik kazanmaktadır. Çankırı tarihi şehir dokusu yer yer bu deneyime ev sahipliği yapmakta ve bu özgün formların korunmasında tarihi ve toplumsal bir sorumluluk üstlenmektedir.

Bu çalışma, çıkmaz sokak üzerine sadece bir kapı çalış, kapının tokmağını tutuş hükmündedir. Bütün açılışlar ve merhabalar böyle başlamaz mı? Ve ümit olduğu üzere, *buyurunuz* kabulü ile huzurda karşılık bulmaz mı?

Sonuç

Çankırı tarihi şehir dokusu izlenimlerinden hareketle, çıkmaz sokak kavramı üzerine kaleme alınan bu denemede, çıkmaz sokak formu duygusal ve düşünsel boyutları ile farklı perspektiflerle kuşatılmaya ve karşılaştırmalı olarak ele alınmaya çalışılmıştır. Çankırı şehirden seçilen örneklerle görsellik kazandırılan çıkmaz sokak kavramı, anlamı ve yorumu açısından mikroskop altında incelenmektedir.

Şehir, şehir kültürü ve estetiği açısından zengin bir birikim ve deneyime sahip İstanbul etrafında sıralanan Anadolu şehirleri, genişleyen kentsel sınırların yaşama katılmasında mimari biçimlenme kadar toplumsal yapılanmanın anlamı, yorumu ve sorgusu üzerine farklı bakış açıları geliştirme ihtiyacı içindedir. Hissedilen bu ihtiyaç önümüzdeki on yıllarda olunması hedeflenen, Tanzimat'tan bu yana öykünülen Batı kentlerinin biçimlenmesindeki, temel değerler ve arka plan araştırması yapılmaksızın tekrarlanması tehdit ve riski altındadır. Yerel yönetimlerin uluslararasılaştığı, her bir şehrin bir ulus devlet kadar önemli ve işlevsel hale geldiği günümüzde, uluslar arası arenada kadim ve yeni sorumlulukları kuşanmak zamanıdır. Yeni kentlerin biçimlenmesi ve toplumsal örgütlenmesi sürecinde, eski şehirlerimizin deneyimlerinden hiç bir ayrıntıyı atlamadan istifade etmek titizliği kadar, Batı şehirciliğini tanıma ve tahlil etme külfetine katlanmak gayreti içinde, katılımı kendi özgün dinamikleri içinde oluşturacak mekanizma/lar eşliğinde, ihtiyaçların doğru okunmasıyla üretebilecek özgün yorum ve biçimlere merhaba denilebilecektir.

Aslında ait olduğumuz toplumu üreten değerler ile ait olmaya çalıştığımız toplumsal deneyimi üreten değerleri doğru okumadan ve tahlil etmeden, yukarıda bahsi olunan özgün formları ne fark etmek, ne koruyabilmek ne de üretebilmek mümkün olabilecektir. Rönesans ile Amentü arasındaki keskin ayrımı, aklın ve aşkın ışığı olarak aydınlatan ve ısıtan Yahya Kemal şiirinin bir beyiti ile anlam bulacak son sözler, zihinlerin ve gönüllerin ufkuna emanet edilmektedir.

*Ehl-i akl anlamaz efsus lisan-ı dilden
Zanneder âşık-ı divane muamma söyler.*

KAYNAKÇA

- Aktüre, Sevgi (1987), 'Anadolu Kentinde, Türkleşme-İslamlaşma Süreci, Mekânsal Yapı Değişimi ve İslam Mimari Miras', *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildiriler*, 22-26 Nisan 1985, MBBB, Arap Kentler Birliği, İBB yayını, İstanbul, s. 19-36.
- Aru, Kemal Ahmet (1998), *Türk Kenti Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar İçinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*, YEM Yayınları, İstanbul.
- Benjamin, Walter (2002), *Pasajlar*, çev., Ahmet Cemal, 4.b., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Can, Aynur (2008), 'İnsan Mekan Etkileşimi ve Kent Estetiğine Giriş', *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, edi., Recep Bozlağan ve Yüksel Demirkaya, Nobel Yayınları, Ankara, s. 331-362.
- Cansever, Turgut (1997), *İslam'da Şehir ve Mimari*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Çelik, Zeynep (1996), *Değişen İstanbul*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ergin, Osman Nuri (1938), *İstanbul'da İmar ve İskân Hareketleri*, İstanbul Eminönü Halkevi, İstanbul.
- Faroqhi, Suraiya (1997), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam*, çev., Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kuban, Doğan (2000), *İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis; İstanbul*, çev., Zeynep Rona, 2.b., Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı, İlber (1986), *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İlhan (1996), '19. yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü', *Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*, çev., Ali Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s.19-30.